

Wojciech Pizło*, Anna Mazurkiewicz-Pizło**

*Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie,

**Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie

REGIONALNE ZRÓŻNICOWANIE DOCHODÓW GOSPODARSTW DOMOWYCH W POLSCE

REGIONAL DIVERSIFICATION OF HOUSEHOLD INCOME IN POLAND

Słowa kluczowe: dochody rozporządzalne, gospodarstwa domowe, różnice regionalne w dochodach

Key words: available income, households, regional differences in income

Abstrakt. W opracowaniu przeprowadzono diagnozę dochodów w poszczególnych typach gospodarstw domowych w różnych regionach Polski. W tym celu wykorzystano metodę *desk research*. Podstawowym źródłem materiałów były dane GUS z *Budżetów gospodarstw domowych* z lat 2009-2012. Przeprowadzono analizę danych dotyczących przychodów i dochodów przypadających miesięcznie na jednego członka gospodarstwa domowego w ujęciu regionalnym. Analiza danych potwierdziła zróżnicowanie pomiędzy wysokością przychodów, dochodów rozporządzalnych i dyspozycyjnych, przypadających na jednego członka gospodarstwa domowego w różnych województwach Polski oraz pomiędzy mieszkańcami miast i wsi. Zaobserwowano wzrost przychodów w województwach lubelskim, opolskim, podlaskim i świętokrzyskim oraz wyraźny spadek przychodów w kujawsko-pomorskim i warmińsko-mazurskim. Największy przyrost dochodów rozporządzalnych w gospodarstwach domowych nastąpił w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców (9,3%), jednak wynikał on głównie ze zwiększenia różnego rodzaju świadczeń społecznych. Jako tendencję pozytywną uznać należy zwiększenie dochodów w regionach powszechnie uznanych za biedne.

Wstęp

Przekształcenia gospodarcze jakie dokonują się w Polsce od lat 90. XX wieku można oceniać w wymiarze zarówno społecznym, jak i ekonomicznym. W tym pierwszym rozpatrywać można je w pozytywnym i negatywnym znaczeniu. Spośród wielu wskazywanych w literaturze zjawisk negatywnych najczęściej wymieniane są: bezrobocie [Kozek 2004, Ulman 2010, Klembowska 2012, Radziukiewicz 2013], trudniejszy dostęp do usług edukacyjnych i medycznych oraz mniejsza dostępność mieszkań w poszczególnych grupach społecznych. Do pozytywnych zmian należy zaliczyć wzrost wykształcenia ludności, większą świadomość obywatelską oraz relatywny wzrost zamożności. Z jednej strony, wymiar ekonomiczny odnosi się do usprawnienia mechanizmów gospodarki wolnorynkowej, której celem jest wzrost efektywności gospodarowania zasobami w skali mikro, mezo i makro, a z drugiej, do etatyzacji wybranych sfer gospodarki [Ilczuk 2003]. Przemiany doprowadziły do zróżnicowania sytuacji społecznej i ekonomicznej gospodarstw domowych. Nie były jednak jedyną determinantą tego procesu, gdyż konkretne uwarunkowania regionalne, np. specyficzne czynniki kulturowe, tradycje, sposób traktowania pracy czy etos pracy również przyczyniły się do rozwarstwienia dochodu w Polsce. Istniejące w danym regionie kraju warunki w sferze rynku edukacyjnego, rynku pracy oraz infrastruktury technicznej i społecznej oddziałują na poziom życia gospodarstw domowego. Wymienione elementy otoczenia determinują w konsekwencji różnice w wysokości dochodów rozporządzalnych i dyspozycyjnych w poszczególnych województwach oraz wpływają na rozwarstwienie społeczne w ich obrębie.

Obserwacja i diagnoza przemian w wymiarze przestrzennego zróżnicowania dochodów w regionach stanowi ważny element polityki każdego państwa. Wyznacza bowiem nowe obszary aktywności władz lokalnych (samorządu) i władz centralnych w zakresie celów polityki społecznej i gospodarczej. Ponadto znaczne rozbieżności w dochodach gospodarstw domowych w wymiarze przestrzennym przyczyniają się do narastania procesów migracyjnych zarówno w obrębie regio-

nów, jak i państw Unii Europejskiej (UE). Znaczne dysproporcje dochodów powodują w dłuższej perspektywie wzrost niezadowolenia społeczności, wykształcania postaw roszczeniowych oraz pogorszenie klimatu inwestycyjnego w danym regionie [Krajewska 2011].

Materiał i metodyka badań

Celem badań była ocena przestrzennego zróżnicowania dochodów polskich gospodarstw domowych w latach 2009-2012. Materiał źródłowy ma charakter wtórny, pochodzi z danych w *Budżetach gospodarstw domowych* publikowanych przez GUS. Przyjęto 2010 rok jako bazy, gdyż był to pierwszy rok po znacznych spadkach w PKB i określany jako pierwszy nierecesyjny [Raport roczny NBP... 2010]. W założeniach metodycznych wyróżniono trzy główne kategorie: przychody netto, dochód rozporządzalny i dochód dyspozycyjny na jednego członka gospodarstwa domowego miesięcznie. Na przychody netto według definicji GUS składają się wszystkie wartości wpływające do gospodarstwa domowego pomniejszone o zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych, składki na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne. Z kolei na dochód rozporządzalny składa się suma bieżących dochodów pieniężnych i niepieniężnych (w tym spożycie naturalne¹) [Budżety gospodarstw... 2012] gospodarstwa domowego pomniejszona o zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych i niektóre świadczenia z ubezpieczenia społecznego i pomocy społecznej, a także pomniejszona o podatek od dochodów i własności ponoszony przez osoby pracujące na własny rachunek (przedstawiciele wolnych zawodów) oraz użytkujących gospodarstwa indywidualne. Trzecią kategorią dochodową jest dochód do dyspozycji, który obliczony jest jako różnica pomiędzy dochodem rozporządzalnym pomniejszonym o pozostałe wydatki. Dochód do dyspozycji przeznaczany jest w gospodarstwie domowym na konsumpcję (towarów i usług) oraz na przyrost oszczędności. Wykorzystane dane GUS pochodzą z lat 2009-2012. Artykuł ma charakter przeglądowo-analityczny.

Przestrzenne zróżnicowanie dochodów gospodarstw domowych w Polsce

Kondycja społeczno-ekonomiczna gospodarstw domowych zależy w dużym stopniu od zasobności regionu, w którym zlokalizowane są gospodarstwa domowe. Oceniając przestrzenne zróżnicowanie przychodów, dochodów rozporządzalnych i dyspozycyjnych potwierdzić można wyższe dochody przypadające na jednego członka gospodarstwa domowego w województwach centralnej Polski, szczególnie odnosi się to do województwa mazowieckiego, gdzie dochód rozporządzalny na 1 osobę miesięcznie wynosił w 2012 roku 1710 zł oraz województw pomorskiego (1350 zł), dolnośląskiego i opolskiego (1294 zł) [Budżety gospodarstw... 2013]. O wysokości średnich miesięcznych dochodów na Mazowszu w przeliczeniu na 1 osobę, decydują w głównej mierze dochody osiągane w stołecznych gospodarstwach domowych. Dochody mieszkańców Warszawy są wyższe niż dochody gospodarstw domowych zlokalizowanych w biedniejszych częściach Mazowsza (m.in. obszar dawnego województwa radomskiego czy też niektóre powiaty północnego Mazowsza). Najniższe dochody na osobę występują w województwach wschodniej Polski, co zostało wielokrotnie wskazane w literaturze przedmiotu. Szczególnie wyraźnie jest to widoczne w województwach podkarpackim, w którym dochody rozporządzalne na jedną osobę w gospodarstwie domowym były niższe niż tysiąc złotych i w lubelskim, w którym dochód ten wynosił niewiele ponad tysiąc złotych. Poniżej średniej znalazły się również województwa kujawsko-pomorskie, małopolskie, świętokrzyskie, warmińsko-mazurskie oraz wielkopolskie. Głównym źródłem dochodów w gospodarstwach domowych najzamożniejszych województw były dochody pochodzące z pracy najemnej. Największy udział dochodów z tego rodzaju pracy był w województwach mazowieckim (1016 zł), dolnośląskim (730 zł) i pomorskim (750 zł) [Budżety gospodarstw... 2013].

¹ Na spożycie naturalne składają się towary oraz usługi konsumpcyjne uzyskane na potrzeby gospodarstwa domowego z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie lub działalności gospodarczej na własny rachunek, a także towary i usługi otrzymane nieodpłatnie.

Analizując poziom przychodów gospodarstw domowych w roku 2012 w porównaniu do roku 2010 można zauważyć średnio 6% wzrost dla wszystkich regionów. Wzrost ten nie jest równomierny dla wszystkich gospodarstw domowych. I tak najwyższe, korzystne zmiany w dochodzie nominalnym odnotowano w województwach: podlaskim (18,3%), lubelskim (12,3%), świętokrzyskim (10,6%) i opolskim (10,2%), a więc regionach od lat uznawanych za najbiedniejsze w Polsce. Korzystne zmiany potwierdziły się również w odniesieniu do średnich przychodów na 1 osobę w Polsce. Interesujące są zmiany w strukturze źródeł dochodów. I tak w województwie opolskim nastąpił prawie 2,5-krotny wzrost dochodów z gospodarstw indywidualnych w rolnictwie, co stanowi wyjątek, nie mający porównania z żadnym innym województwem ani źródłem dochodów. Trudno określić jednak przyczynę tego zjawiska, bowiem wyjaśnienie tego wzrostu nie wynika np. ze sprzyjających rolnictwu warunków [Sebesta 2008], bo te były zbliżone w całym regionie². Tego wzrostu wytłumaczyć nie można także wzrostem dopłat rolnośrodowiskowych, ponieważ w województwie opolskim opłaty ONW *per capita* wynosiły 9430 zł, gdy przeciętnie dla kraju 10 342 zł [Sprawozdanie ARiMR 2014]. Wzrost dochodów w indywidualnych gospodarstwach w rolnictwie odnotowano również w województwach świętokrzyskim (42,6%) i lubuskim (62,9%). Analizując dochody z pracy najemnej można zaobserwować ich zwiększenie średnio na poziomie 7%. Dwucyfrowy wzrost odnotowano tylko w województwach: łódzkim (14,7%), opolskim (17,1%), podlaskim (14,8%) oraz w zachodnio-pomorskim (10,8%).

W przypadku dochodów rozporządzalnych skorygowanych o roczny poziom inflacji wskazać należy znaczny wzrost dochodów realnych w takich województwach jak: podlaskie, pomorskie, świętokrzyskie, zachodnio-pomorskie, a więc w województwach wskazywanych zawsze jako relatywnie ubogie o wysokim odsetku osób pozostających bez pracy. Należy równocześnie wskazać na grupę województw, w których odnotowano spadek realnych dochodów w 2011 roku, tj.: kujawsko-pomorskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie, mazowieckie. Przeciętne średnie nominalne przychody netto na obszarach wiejskich stanowiły 74,1% poziomu dochodów jakie osiągnęły w aglomeracjach miejskich (od miast poniżej 20 tys. mieszkańców do powyżej 500 tys.). Równocześnie, gdy porówna się przeciętny dochód rozporządzalny uzyskany na wsi z dochodami rozporządzalnymi największych aglomeracji miejskich, to różnica ta wynosiła 51,1% na niekorzyść wsi. Potwierdza się zatem prawidłowość, że członkom gospodarstw domowych w miastach jest lepiej pod względem finansowym niż wiejskim gospodarstwom domowym. Trzeba jednak podkreślić, że wiejskie gospodarstwa domowe częściej potrzeb żywnościowych zaspokajały w drodze samozaopatrzenia, co obniżało ich wydatki. Z takiej możliwości mogą korzystać tylko nieliczne gospodarstwa domowe w miastach (tab. 1). Sytuacja ekonomiczna miejskich gospodarstw domowych była różna w zależności od wielkości miasta. Generalnie dochody wzrastały (dochód rozporządzalny wyrażony w złotych miesięcznie) wraz ze wzrostem wielkości ośrodków miejskich (tab. 2).

Zmiany w dochodach gospodarstw domowych w 2012 roku w porównaniu do 2010 roku wykazują, że największy przyrost dochodów nastąpił w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców (wzrost o 9,3%). Wzrost ten nastąpił jednak głównie w wyniku zwiększenia dochodów ze świadczeń pozostałych – o 13,8% oraz z pozostałych dochodów – 7,0% [Mierzejewska, Kolasa 2013]. Na uwagę zasługuje 71,7-procentowe zwiększenie dochodów z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie w miastach o wielkości 200-499 tys. mieszkańców. Prawdopodobnie wynikało to z faktu, że wiele osób mających miejsce zameldowania i mieszkanie w mieście zakupiła lub otrzymała (np. w spadku) ziemię rolną na terenach wiejskich, gdzie prowadziła swoją działalność lub dzierżawiła grunty, uzyskując z tego tytułu przychody. W znacznie mniejszym stopniu wzrosły dochody członków gospodarstw domowych zamieszkujących w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców. Tylko o 8,2% wzrosły dochody uzyskiwane z pracy najemnej, natomiast o 9,4%

² Województwo opolskie ma sprzyjające warunki naturalne do produkcji rolniczej i jest uznawane za jedno z najlepszych regionów produkcji rolnej w Polsce. Wynika to m.in. z następujących czynników: ukształtowanie terenu, ciepły, łagodny klimat, długi okres wegetacyjny, dogodna liczba opadów, wysoka jakość gleb [Rolnictwo w województwie... 2013].

Tabela 1. Poziom przychodów i dochodów rozporządzalnych na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2012 roku według klasy miejscowości zamieszkania

Table 1. Level of income and available income per capita in the household in 2012 by class of locality

Klasa miejscowości o liczbie mieszkańców [tys.] / Specification Town by size [thous.]	Przychody netto/Net receipts	Dochody rozporządzalne/ Available income	Dochód do dyspozycji/ Disposable income	Dochody według źródeł pochodzenia/Income by sores of origin						
				z pracy najemnej/ from hired work	z pracy na własny rachunek/ from self-employment	z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie/ from private farm in agriculture	ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych/ from social security benefits	dochód ze świadczeń pozostałych/ from other assistance benefits	w tym zasiłki dla bezrobotnych (krajowe)/ of which unemployment benefits	pozostałe dochody/ other income
				zł/os./m-c/PLN per capita monthly						
Miasta/Urban	1851,67	1439,54	1385,61	814,45	127,73	3,8	373,63	41,83	4,49	70,81
< 20	1543,76	1199,58	1154,97	648,22	93,91	9,65	352,22	44,87	5,04	45,76
20-99	1617,56	1272,82	1224,16	694,75	102,71	3,12	368,73	46,05	5,33	53,92
100-199	1672,22	1320,44	1267,41	752,27	107,69	1,54	355,15	42,98	3,61	59,02
200-499	1864,58	1497,2	1443,08	829,45	143,16	2,18	397,17	40,84	3,31	76,77
≥ 500	2685,39	2011,66	1938,35	1223,62	207,23	1,29	399,18	31,61	4,03	129,3
Wieś/Rural	1371,98	1027,63	995,04	485,43	78,46	129,18	254,93	42,36	4,04	34,87

Źródło: obliczenia własne na podstawie [Budżety gospodarstw... 2013]

Source: own calculations based on [Budżety gospodarstw... 2013]

Tabela 2. Zmiany przychodów i dochodów rozporządzalnych na 1 osobę w gospodarstwach domowych w 2012 roku w porównaniu do 2010 roku według klasy miejscowości ich zamieszkania

Table 2. Changes in income and available income per capita in the household in 2012 compared to 2010 by class locality

Klasa miejscowości o liczbie mieszkańców [tys.]/Specification town by size [thous. of people]	Przychody netto/Net receipts	Dochody rozporządzalne/ Available income	Dochód do dyspozycji/ Disposable income	Dochody według źródeł pochodzenia/ Income by sores of origin						
				z pracy najemnej/ from hired work	z pracy na własny rachunek/ from self-employment	z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie/ from private farm in agriculture	ze świadczeń z ubezpieczeń społecznych/ from social security benefits	dochód ze świadczeń pozostałych/ from other assistance benefits	w tym zasiłki dla bezrobotnych (krajowe)/ of which unemployment benefits	pozostałe dochody/ other income
				% (rok 2010 = 100)						
Miasta/Urban	106,2	107,3	107,5	107,6	95,4	78,5	112,5	118,5	108,2	103,0
< 20	110,3	109,3	109,5	108,8	88,6	75,8	120,4	113,8	78,6	107,0
20-99	104,7	105,5	105,8	103,9	93,1	85,7	110,9	125,9	109,4	113,9
100-199	102,4	105,2	105,4	106,6	112,7	56,4	100,1	134,1	142,7	100,7
200-499	105,3	107,8	108,0	109,6	105,2	171,7	115,6	110,2	97,9	73,3
≥ 500	106,1	107,0	107,1	108,2	90,1	89,0	112,4	109,4	205,6	109,6
Wieś/Rural	106,0	107,8	108,3	109,5	112,6	104,7	105,9	110,6	94,6	109,0

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

zwiększyły się dochody ze świadczeń pozostałych (w tym zasiłków dla bezrobotnych). Natomiast w gospodarstwach domowych utrzymujących się z pracy na własny rachunek dochody zmniejszyły się prawie o 10%. Danych tych nie należy traktować jako wiarygodnych ze względu na rozwój szarej strefy [Mazurkiewicz-Pizło 2013]. Należałoby je zatem zestawić z danymi dotyczącymi tej strefy, co jest trudne, gdyż są one nadal są niepełne.

Podsumowanie

Głębokie dysproporcje w możliwościach zaspokajania potrzeb oraz narastające poczucie ich deprivacji przez pogarszanie warunków materialnych w części gospodarstw domowych potwierdzają liczne badania przeprowadzone w Polsce. Analiza dochodów gospodarstw domowych potwierdziła znaczne różnice w dochodach w ujęciu regionalnym. Od wielu lat w najlepszej sytuacji znajdują się gospodarstwa domowe z województwa mazowieckiego, zwłaszcza te zlokalizowane w stolicy i wokół niej. Natomiast najniższe dochody gospodarstw domowych były w regionie wschodniej Polski, zwłaszcza na Podkarpaciu i Lubelszczyźnie. Od kilku lat niskie dochody osiągają gospodarstwa domowe w województwie kujawsko-pomorskim. Podkreślić należy, że sytuacja gospodarstw domowych w obrębie jednego regionu jest zróżnicowana, gdyż przeciętny średni dochód rozporządzalny na obszarach wiejskich stanowił 71% dochodów osiąganych w aglomeracjach miejskich (od miast poniżej 20 tys. mieszkańców do powyżej 500 tys.). Jeśli porównamy przeciętny dochód rozporządzalny uzyskany na wsi z dochodami rozporządzalnymi tylko w największych aglomeracjach miejskich, to mieszkańcy wiejskich gospodarstw domowych dysponowali o połowę mniejszymi dochodami, co powodowało znacznie mniejsze możliwości zaspokajania potrzeb ich członków w porównaniu z miejskimi gospodarstwami domowymi.

W analizowanym okresie zwiększyła się wysokość przychodów w województwach lubelskim, opolskim, podlaskim i świętokrzyskim, przy czym w województwie podlaskim w stopniu najwyższym – w 2010 roku przychody na 1 osobę stanowiły 94,7% średniej krajowej, a w 2012 roku powyżej tej średniej – 110%. Również w województwie opolskim przychody na osobę nieznacznie przekroczyły średnią krajową. Odnosząc przychody na 1 osobę w tych regionach do średniej w Polsce, w 2012 roku w województwie kujawsko-pomorskim wielkość ta obniżyła się do 89% (w 2010 roku wynosiła 98% średniej). W podobnej sytuacji znalazł się region warmińsko-mazurski, w którym średnie przychody na 1 osobę stanowiły w 2012 roku tylko 84% średniej odnotowanej w kraju. Największy przyrost dochodów w gospodarstwach domowych nastąpił w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców. Jednak nastąpił on głównie w wyniku zwiększenia dochodów z pozostałych świadczeń i pozostałych dochodów, co wynika prawdopodobnie z braku pracy i możliwości samodzielnego zarobkowania przez członków gospodarstw domowych.

Biorąc pod uwagę powyższe obserwacje można stwierdzić, że w Polsce nadal istnieje poważna dysproporcja pomiędzy dochodami gospodarstw domowych poszczególnych regionów kraju oraz pomiędzy gospodarstwami domowymi znajdującymi się na terenach wiejskich i miejskich. Należy zatem dążyć do wyrównywania tych różnic przez realizację projektów wyrównujących szanse harmonijnego rozwoju całego kraju.

Literatura

- Budżety gospodarstw domowych w 2010, 2011, 2012 roku.* 2011, 20012, 2013: GUS, Warszawa.
- Ilczuk D. 2003: *Zmiany w organizacji i finansowaniu narodowych instytucji kultury w Europie. Prywatyzacja i deetatyzacja*, Zesz. Nauk. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej, t. 4, nr 6.
- Klembowska D. 2012: *The Effectiveness of Active Labor Market Policies on the Example of the Warmia-Mazury Province in Poland*, Acta Scientiarum Polonorum, Oeconomia, nr 3.
- Kozek W. 2004: *Bezrobocie jako zjawisko społeczne*, [w:] M. Maroda (red.), *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- Krajewska A. 2011: *Wzrost zróżnicowania dochodów – ujemna strona transformacji polskiej gospodarki*, Zesz. Nauk. nr 9, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Kraków.

- Mazurkiewicz-Pizło A. 2013: Enoturystyka jako szansa rozwoju społeczno-ekonomicznego obszarów wiejskich, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”, Warszawa-Toruń.
- Mierzejewska G., Kolasa A. 2013: *Sytuacja finansowa sektora gospodarstw domowych w IV kwartale 2012 r.*, Instytut Ekonomii Narodowego Banku Polskiego, czerwiec.
- Radziukiewicz M. 2013: *Aktywność zawodowa ludzi młodych*, *Wiadomości Statystyczne*, nr 9.
- Raport Roczny NBP. 2010: Warszawa, 32-33.
- Rolnictwo w województwie opolskim w 2012 roku, Informacje i opracowania statystyczne*. 2013: Urząd Statystyczny w Opolu, Opole.
- Sebesta J. 2008: *Sytuacja rolnictwa w województwie opolskim w kontekście wymagań przemysłu rolno-spożywczego*, *Inż. Rol.*, 6(104).
- Sprawozdanie Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa za 2013 r.* 2014: ARiMR, Warszawa.
- Ulman P. 2010: *Aktywność ekonomiczna członków gospodarstw domowych a ich sytuacja ekonomiczna w latach 1998-2006*, *Zesz. Nauk. Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, nr 817.

Summary

The paper presents diagnosis of incomes in different types of households in the regions of Poland. The study was based on desk research method. Basic data come from the Central Statistical Office (GUS) from the publication Household budgets in the years 2009-2012. Analysis of the data confirmed the differentiation between the amount of income, available income and disposable income per one household member in different regions of Poland, and between urban and rural residents. Revenues in the provinces of lubelskie, opolskie, podlaskie and świętokrzyskie increased whereas the revenues in the kujawsko-pomorskie and warmińsko-mazurskie declined. The biggest increase in households available income occurred in cities with less than 20 thousands residents (9.3%). It resulted mainly from an increase in all social benefits. An increase in revenues in regions widely recognized as poor should be regarded as a positive trend.

Adres do korespondencji
dr Wojciech Pizło

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Polityki Europejskiej, Finansów Publicznych i Marketingu
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
e-mail: wojciech_pizlo@sggw.pl

dr Anna Mazurkiewicz-Pizło
Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie
Wydział Turystyki i Rekreacji
Katedra Zarządzania i Ekonomii
ul. Marymoncka 34, 00-968 Warszawa
e-mail: a.mazurkiewicz@awf.edu.pl